

Neoklasik İktisat Teorisi *

Tanıtım: Nazan Lila**

Type: Book Review

Öz

Neoklasik iktisat teorisi, halen geçerliliğini sürdüren ve hakim konumda olan bir teoridir. Bununla birlikte teorinin pek çok noktada tutarsızlık ve eksiklik barındırdığı araştırmacılar tarafından ifade edilmekte, konuyla ilgili akademik çalışmalar kaleme alınmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı Türkçeye çevrilmiş vaziyettedir. Bunlardan biri de Emmanuelle Bénicourt ve Bernard Guerrien'in kaleme aldığı *La Théorie Économique Néoclassique* isimli kitaptır. Bu eser Mustafa Dönmez, Hüseyin Şahin ve Ertuğrul Tokdemir tarafından *Neoklasik İktisat Teorisi* başlığıyla Fransızcadan Türkçeye çevrilmiştir. Bu çalışmada *Neoklasik İktisat Teorisi*'nin hakim iktisat anlayışının eleştirisine yönelik üzerinde durduğu temel noktalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Neoklasik Teori, Serbest Piyasa, Matematiksel Analiz

* Emmanuelle Bénicourt & Bernard Guerrien, İletişim Yayınları, ISBN: 9789750522352

** Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi, Arş. Gör. nazankapici@sakarya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4858-233X>.

Giriş

Neoklasik teorinin, günümüzde hakim iktisat teorisi olduğu konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Neoklasik teori, analizlerine toplumsal gerçekliği dahil etmemekte ve toplumun süreç içinde geçirdiği evrimi görmezden gelmektedir (Bilir, 2018). Analiz ve varsayımlarını bireyi merkeze alarak oluşturan neoklasik teorinin, bir anlamda yöntemsel bireyciliği kullandığı söylenebilir (Bénicourt & Guerrien, 2017). Esasında teorinin en fazla eleştiri aldığı noktalardan biri de toplumsal realiteyi gözardı etmesidir. Bu tutum analizi basitleştirmek ve anlaşılır kılmak açısından işe yarar gibi görünse de, teorinin gerçeğe mutabakatı ve tüm toplumlar için geçerliliği noktasında problemler meydana getirmektedir. Ayrıca toplumu atomize olmuş birey ve firmalardan; birey ve firma davranışlarını da fayda/kâr maksimizasyonundan ibaret gören indirgemeci yaklaşım, neoklasik teoriyi zayıflatan önemli hususlardan biridir.

Neoklasik teorinin evrensellik söyleminin ve indirgemeci tutumunun altında yatan temel sebep, onun doğa bilimlerine öykünmesidir. İktisat doğa bilimlerine en fazla yaklaşan ve matematik kullanımına en müsait bilim olmakla beraber, sosyal bilimler içerisinde yer alır; doğa bilimleri içerisinde değil. Bu bağlamda iktisadın daha ziyade sosyal, kültürel, kurumsal ve psikolojik bir çerçevede ele alınmasının gerekliliği ifade edilmektedir (Erkan, 2016). İktisattaki yoğun matematik kullanımının, bir bilim olarak iktisadın diğer toplum bilimlerini besleyebilme özelliğini kaybetmesine yol açtığı belirtilmektedir. Bu çerçevede iktisatta matematiksel analizlerin yanında davranışsal ve kurumsal analizlere de yer verilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Durusoy, 2008). Ayrıca neoklasik teorinin incelendiği literatürde İslam iktisadı; davranışsal iktisat ve kurumsal iktisat gibi heteredoks yaklaşımlar arasında görülmekte olup neoklasik teorinin eksikliklerinin telafisinde bir çıkış yolu olarak kabul edilmektedir (Erkan, 2016).

Neoklasik teorinin ele alınıp irdelendiği *Neoklasik İktisat Teorisi*, teorinin pek çok noktadaki açığına değinmesi açısından son derece önemli bir eserdir. Temel olarak kitabın üzerinde durduğu nokta, neoklasik teorinin aslında yeteri kadar temellendirilmemiş bir “hikaye” oluşudur. Nitekim bir önerinin teori niteliği kazanması, sürekli olarak doğrulanmış gözlem ve deneylere dayanmasına bağlıdır. Kitap, neoklasik teorinin varsayımları ve modelleri üzerinden sistemin açık verdiği noktaları gözler önüne sermektedir. Burada kitabın üzerinde durduğu temel meseleler, birkaç başlık altında ele alınacaktır.

1. Hanehalkı ve Firmalar

Neoklasik teoride hanehalkları ve firmalar, içerisinde buldukları toplumdan soyut birer “karar birimi”, diğer bir deyişle adada tek başına yaşayan “Robinson Crouse” olarak tasvir edilmiştir. Burada karar birimlerinin tek bir birey gibi betimlenmesi yanıltıcıdır. Çünkü bir hanede birden fazla birey vardır ve hepsinin zevk-tercihleri farklıdır. Firmalarda ise durum daha karmaşıktır. Firma bünyesinde çıkarları birbiriyle çatışan bireyler bulunur ve bu bireylerin, tek bir insan gibi karar verip hareket etmesi olanaksızdır. Diğer yandan hanehalkı ve firmaların içinde buldukları toplum ile de ilişkisi vardır. Söz konusu birimler, içerisinde

buldukları toplumdan ayrı ele alınamaz. Hanehalkı ve firmaların kararlarını etkileyen içsel ve dışsal pek çok unsur vardır. Bu unsurların göz ardı edilmesi teorinin eksik kaldığı noktalardan biridir.

2. Mübadele Sorunu

Mübadeledeki temel sorun, fiyatların rekabet ortamında sıfırdan nasıl oluşacağını tespitidir. Edgeworth, “ancak mübadeleye giren kişi sayısının çok fazla olduğu durumda tam rekabet vardır” şeklindeki yaygın düşüncüyü temellendirmek amacıyla bir teori oluşturmuştur. Ancak onun teorisi iktisatçılar tarafından benimsenmemiştir. Bunun sebebi, neoklasiklerin fiyatların veri olduğu bir rekabet ortamı varsaymalarıdır. Burada fiyatlar, mübadeleden de önce, aynı anda ve tek seferde belirlenmiş fiyatlardır. Dolayısıyla teoride, fiyatların belirleniş “sürecinin” göz ardı edildiği görülmektedir. Burada teorinin, sanki toplumun bir anlık fotoğrafını tasvir ettiği görülmektedir. Fotoğrafın öncesindeki olayların ne şekilde meydana geldiği bilinmeden o fotoğraf hakkında yorum yapmak hatalı sonuçlara götürür.

3. Firma Kararlarının Kaynağı

Neoklasik teorinin varsayımı olan tam rekabet piyasasında fiyatlar, firmanın seçimine dair tüm bilgileri içermektedir. Diğer bir deyişle firma seçimini belirleyen tek kriter, fiyat iniş çıkışlarıdır. Fiyatların, firma kararlarını etkileyen ve onların kararları hakkındaki tüm bilgileri zorunlu olarak içeren tek kaynak olmadığına dikkat edilmelidir. Talep, girdi fiyatları, sabit ve değişken maliyetler de reel dünyada firma seçimini etkileyen unsurlar arasındadır. Bu açıklama, bir olayın sebebini tek faktöre indirgemektedir. Teorinin sık sık yaptığı gibi bir olayın sebebini tek bir duruma indirgemek, son derece yanlış ve pek çok faktörün gözden kaçmasına sebep olan bir tutumdur.

4. Tam Rekabet Piyasasında Denge ve “Özgür Piyasa”

Tam rekabette farklı karar birimlerinin bireysel kararlarının ekonomiyi makro anlamda dengeye götüreceği varsayımı, piyasanın “görünmez eline” referansla açıklanır. Ancak aynı dengenin, merkezileşmiş ve kontrollü bir piyasada da gerçekleştirilmesi mümkündür. Ayrıca arz-talep yasasının kendiliğinden dengeye götüreceği varsayımı tutarsızdır. Nitekim Sanayi Devrimi'nin doğuş yıllarında serbest piyasayı tesis edebilmek için, pek çok alanda devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmuştur. Netice itibariyle tam rekabet piyasası yapısı itibariyle dengede değildir, istikrarsızdır. Teorisyenler, istikrarsızlık durumuyla ilgili alternatif iki yaklaşım öne sürmektedirler: Eksik rekabet piyasasında mevcut olan kısmi denge yaklaşımı ve temsili karar birimi yaklaşımı. Netice itibariyle, tam rekabet piyasasının sözde liberal olmakla beraber, içerdiği dayatmaların bir sonucu olarak aslında son derece merkezîyetçi ve normatif bir model olduğu görülmektedir. Bu model çerçevesinde piyasanın erdemleri yüceltilir. Oysa söz konusu modelin kendi kurallarını dayatması, onun “özgür piyasa” söylemine gölge düşürmektedir.

5. Eksik Rekabet Piyasası ve Oyun Teorisi

Eksik rekabet piyasasının tam rekabet piyasa modelinden tek farkı, eksik rekabet piyasasında fiyatı veri kabul etmeyen en az bir adet firmanın mevcut olmasıdır. Neoklasik teorisyenler, tam rekabet ve genel dengeyi sıkı bir şekilde bağdaştırmaktadırlar. Öyle ki, tam rekabetin fiyatı veri kabul etme gibi bir varsayımı bile ihlal edilse, piyasa otomatik olarak dengeden uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla gerçek dünyada tam rekabet piyasasının var olması genel anlamda çok zordur. Neoklasik teorisyenler bu durumu kabul eder görünmektedirler. Bununla birlikte tam rekabet modelini sistemlerinin merkezine oturtma konusunda ısrarcıdırlar.

Çoğu kez eksik rekabet modelinin bir genellemesi olarak sunulan oyun teorisi, neoklasik modellerde dengelerin şekillenmesinde zan ve tahminlerin rolüne özellikle dikkat çekmektedir. Oyun teorisi, iki bireyin birkaç farklı ihtimalden birini seçme süreçleri ile ilgili anlatılar üzerine kurulmuştur. Oyun teorisi ile neoklasik teori arasında benzerlik bulunmakla birlikte, neoklasik teorisyenlerin daha iyimser oldukları görülmektedir. Onlar, tam rekabet modeliyle işleyen ve optimal çıktılar elde edilen piyasa anlatıları ile ilgilenmektedirler. Oyun teorisyenlerinin çoğu ise matematik alanından gelmedir ve daha kuşkucudurlar. Bununla beraber her iki teori de gerçek hayatın somut problemleri hakkında bir öneri getirme ya da bir fikir verme konusunda – bu hususta oyun teorisi daha iyi durumda olmakla birlikte – başarısızdır.

6. Mikroekonomi ve Makroekonomi

Neoklasik teorinin alt dallarından biri olan mikroekonomi, tamamen teorik çerçevede işlemektedir. Bu sebeple varsayım ve modellerinin pek çoğu, sistemin arka planını tesis etme amaçlıdır, gerçek hayata uygulanma ihtimalleri yoktur. Neoklasik teorinin üretim ve mübadele, kurum ve anlaşmalara dair hususları açıklamada herhangi bir katkısı yoktur. Hatta teori, mübadelede var olan belirsizliği görmezden gelmesi oranında problem doğurmaktadır.

Mikroekonominin teorik yapısına karşın, makroekonomi gerçeğe biraz daha yakın durmaktadır. Ancak o da tam olarak tanımlanmaktan uzaktır. Eski tarz makroekonomi, ilişkileri her zaman tutarlı olmayan ve tahminleri yetersiz kalan bir teodir. Neoklasik makroekonomi teorisi ise daha ziyade karmaşık problemleri içeren, bununla beraber matematiğin verdiği güveni ve kesinliği ve bünyesinde barındıran bir yapıdadır.

7. Toplulaştırma Problemi

Neoklasik teoride toplulaştırma problemi, malların ve davranışların toplu şekilde genel yargılar içine dahil edilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Malların toplulaştırılmasında sermaye ve emeğin birbiri yerine ikame edilebilir olduğu varsayılmaktadır. Ancak bu varsayım, bu sefer de tam kullanım teorisiyle çelişmektedir. Çünkü ikame edilebilirlik durumu, sermaye veya emeğin bir bölümünün âtıl kalması anlamına gelmektedir.

Davranışların toplulaştırılmasında ise temel birim olarak “birey” alınmakla birlikte, teorik açıklamalar yapılırken “firma” veya “hanehalkı” gibi bireyden daha büyük gruplara

odaklanılmaktadır. Bu durum da aslında baştan birey merkezli olarak kurulan teoriyi zayıflatmaktadır. Grubun kararlarının, birey kararlarına indirgenemeyen özelliklerinin olduğu söylenmektedir. Esasında bu yaklaşım, tek tek parçaların yığın halinde incelenmesiyle elde edilen bilginin makro olarak onların bütünü hakkında açıklama yapmaya imkan verdiği varsayımına dayanmaktadır. Ancak hiçbir bilimde bu varsayım gerçekçi değildir. Nitekim bütün, parçaların toplamından daha fazladır.

8. Temsili Ajan Varsayımı

Neoklasik makroekonomi teorisinin en önemli varsayımı, “temsili ajan” varsayımıdır. Ajan olarak isimlendirilen karar birimleri arasında rekabetin olduğu söylenerek makroekonomi teorisi şekillendirilmektedir. Ancak ne şekilde rekabet durumuna geçildiği net değildir. Ajan varsayımı mikroekonomi ve makroekonomi arasında bağ kurmak, diğer bir deyişle makroekonominin mikroekonomik temellerini tesis etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bununla birlikte varsayımın ifade kabiliyeti oldukça sınırlıdır. Nitekim söz konusu ajanlar arasındaki rekabetin, eşit şart altında gerçekleştiği ve her durumda “tam rekabet” olduğu tartışılır bir konudur. Bu rekabet çoğu zaman “eksik rekabet” şeklinde kendini göstermektedir.

9. İş Çevrimleri Teorisi

Reel iş çevrimleri teorisinin tipik görüntüsü; fiyatlardan, rekabetten ve dengeden bahsetmenin anlamsız olduğu Robinson Crouse tarzı bir ekonomi modeli sunmaktadır. Nitekim bu model, aynı zamanda hem üretici hem de tüketici olan tek bireyli bir ekonomi varsaymaktadır. Bu ekonomide çeşitli piyasalarda faaliyet gösteren alıcı ve satıcıların aynı kişiler olduğu varsayılmaktadır. Bu durum, bir bütün olarak düşünüldüğünde ekonomide tek birimin olduğu ve sistemin bu tek birim tarafından yürütüldüğü izlenimini vermektedir. Bu durumda da fiyat, rekabet ve dengeden bahsetmek anlamsız hale gelmektedir.

10. Büyüme Teorileri ve Para

Büyüme teorilerinde, genelde incelenen birimin (firma, ulusal ekonomi vb.) küçültülmüş bir modeli ele alınmaktadır. Tek mallı ve içerisinde emeğin yer aldığı bu modeller, gerçeği yansıtmada yeterince başarılı olmamaları sebebiyle güven kaybetmektedirler.

Neoklasik teoride paranın mübadele fonksiyonu yeterince açıklanabilmiş değildir. Bu konuda çeşitli modeller ve karmaşık denklemler ortaya atılmış olmasına karşın, söz konusu modellerin birbiri ile çelişiyor olması neoklasik teorinin hayali dünyasını kanıtlar niteliktedir.

Genel Değerlendirme

Eserde neoklasik teorisinin, serbest mübadeleden bahsetmesine karşın esasında üstü kapalı bir biçimde merkeziyetçi bir ekonomiye dayandığı ifade edilmektedir. Buna ilave olarak, neoklasik teori analizini tüm modellerde fazlaca basitleştirmektedir. Genel bir bakışla ele alındığında kitabın, neoklasik teorisinin problemleri tarafları olarak şu hususları öne çıkardığı

görülmektedir: İndirgemeci, basitleştirici ve genelleyici yaklaşım, gerçeğe dayanmayan hayali söylemler.

Neoklasik İktisat Teorisi, hakim iktisat anlayışının aksak yönlerini gün yüzüne çıkarma noktasında başarıyla kaleme alınmış bir eserdir. Neoklasik yaklaşımın zaman içinde yerini İslam iktisadı gibi insan ve toplum unsurunu önceleyen yaklaşımlara bırakması noktasında kitabın, ilk adım olarak teorinin iç tutarsızlıklarını net şekilde gösterdiği söylenebilir. Sonraki adım ise İslam iktisadının temel yaklaşımının öne çıkarılmasıdır ve bu görev, öncelikle İslam iktisadı alanında çalışan araştırmacılara düşmektedir.

Kaynakça

- Bénicourt, E. ve Guerrien, B. (2017). *Neoklasik İktisat Teorisi* (çev. Mustafa Dönmez vd.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilir, H. (2018). Neoklasik İktisadın Tanımlanmasına Yönelik Bir Deneme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 658-670. DOI: 10.15869/itobiad.387221.
- Durusoy, S. (2008). İktisat Biliminin Yeri ve Yöntemi Neden Sorgulanıyor? *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 1-26.
- Erkan, B. (2016). Ana Akım (Ortodoks-Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heteredoks Yaklaşım İhtiyacı. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 8 (14), 25-40. DOI: 10.20990/kilisiibfakademik.264352.